
Фізіологічні механізми сприйняття

План лекції

1. Відчуття і сприйняття: суть понять. Діапазон відчуттів.
2. Функції сенсорних систем. Класифікація сенсорних систем.
3. Розмірності відчуттів.
4. Основний закон психофізики. Способи визначення інтенсивності відчуттів.
5. Класифікація рецепторів.
6. Властивості рецепторів.
7. Абсолютний і диференційний поріг. Способи їх визначення.
8. Перетворення сенсорних стимулів в рецепторах.
9. Порівняльна характеристика рецепторного потенціалу та потенціалу дії.
10. Сенсорні шляхи.
11. Центральна частина аналізаторів.
12. Сенсорне кодування.

Відчуття

Відчуття відноситься до первинного досвіду, який виникає в результаті елементарних видів стимуляції.

Вивчення відчуттів пов'язане з будовою і функціями органів чуттів і зі стимулами, які на них діють.

Відчуття виникають тоді, коли інформація від органів чуттів надходить в ЦНС.

СТИМУЛ → **ВІДЧУТТЯ**

Сприйняття

У сприйнятті беруть участь вищі когнітивні механізми, які інтерпретують сенсорну інформацію.

СТИМУЛ → **ВІДЧУТТЯ** → **СПРИЙНЯТТЯ**

відчуття пов'язані з початковим
виявленням стимулів
сприйняття – з інтерпретацією явищ,
які відчуваються.

На сприйняття впливає:

- генетично детермінована організація сенсорних систем і мозку (ми «обладнані», щоб сприймати світ певним чином)
- попередній досвід

Абсолютний і диференційний поріг. Способи їх визначення.

(Самостійне опрацювання)

Прочитати можна в:

1. Солсо Р. Когнитивная психология. – СПб.: Питер, 2006 (бібліотека нашого університету або ел. версія).

2. Шиффман Х.Р. Ощущение и восприятие. 5-е изд. СПб.: Питер, 2003 (бібліотека нашого університету або ел. версія).

3. Вартанян И.А. Физиология сенсорных систем / Серия «Мир медицины». – СПб. : Издательство «Лань», 1989 (бібліотека нашого університету).

Сенсорна система

система чутливих утворень,
які сприймають і аналізують
різноманітні зовнішні і внутрішні
подразнення та формують певне
відчуття.

Сенсорна система

система чутливих утворень,
які сприймають і аналізують
різноманітні зовнішні і внутрішні
подразнення та формують певне
відчуття.

Сенсорна система

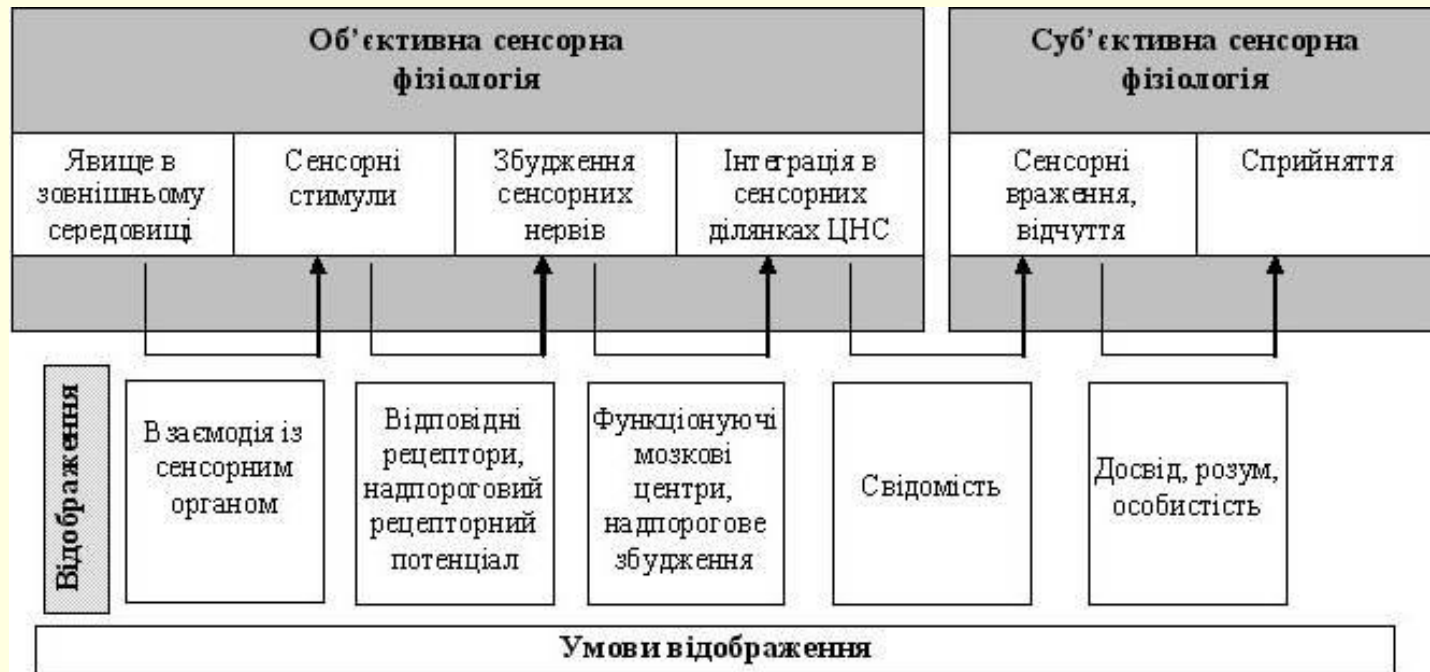
– це сукупність структурно-функціональних утворень нервової системи, які забезпечують сприйняття інформації про дію подразника, аналіз цієї інформації, формування відчуттів та впізнавання образів.

Основні функції сенсорних систем

- 1)рецепція сигналів;
- 2)перетворення рецепторного потенціалу в імпульсну активність нервових шляхів;
- 3)передача нервової активності до сенсорних ядер;
- 4)перетворення нервової активності в сенсорних ядрах на кожному рівні;
- 5)аналіз властивостей сигналу;
- 6)ідентифікація властивостей сигналу;
- 7)класифікація і розпізнавання сигналів.

Ланцюг взаємозв'язків між явищами в зовнішньому середовищі і їх сприйняттям

Основні відчуття

Зір

Слух

Нюх

Смак

Дотик (тактильне відчуття)

Модальність

- це вид відчуття

Розмірності відчуття

Якісна

Кількісна

Просторова

Часова

Закон Вебера: відношення сили діючого стимулу до сили початкового стимулу є константою

$$k = \frac{\Delta I}{I_0}$$

Закон Вебера-Фехнера (основний закон психофізики)

**Інтенсивність відчуття
пропорційна логарифму сили
стимулу**

$$p = k \lg \frac{I}{I_0}$$

Аналізатор

Термін “аналізатор” був введений у фізіологію Павловим І.П. в 1909 році і означав системи чутливих утворень, які сприймають і аналізують різноманітні зовнішні і внутрішні подразнення.

Аналізатор складається з таких частин (відділів)

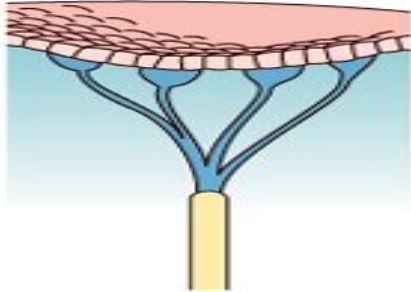
периферичної
провідникової
центральної

Рецептори

це спеціалізовані чутливі утворення, які сприймають подразнення із зовнішнього і внутрішнього середовищ організму і перетворюють різні види енергії у нервовий імпульс.

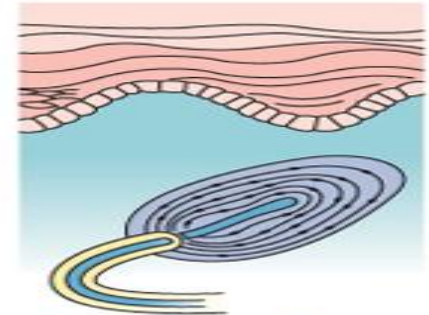
Рецепторы

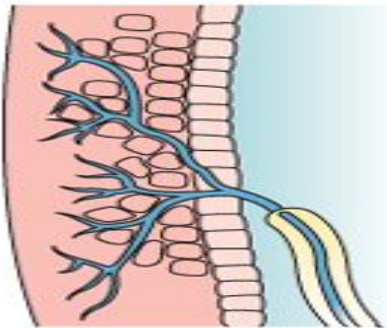
Диск Меркеля

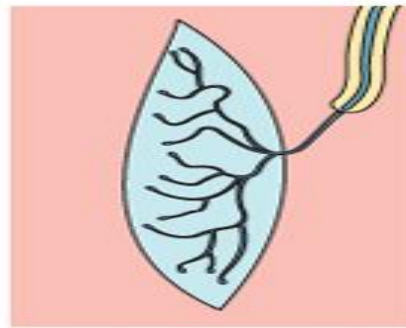
Тельце Мейснера

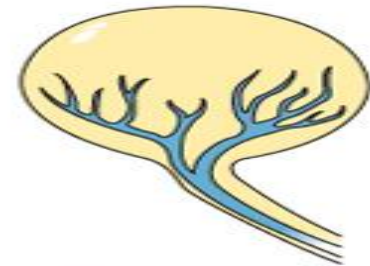
Тельце Фатера-Пачини

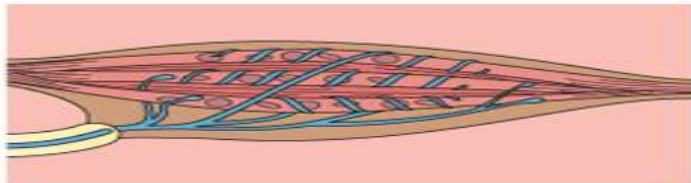
Свободные нервные
окончания

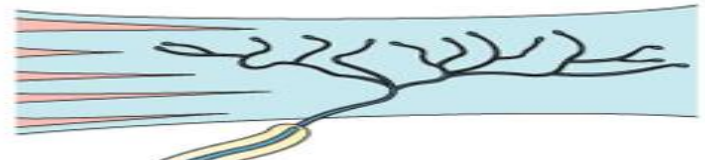
Тельце Руффини

Колбочка Краузе

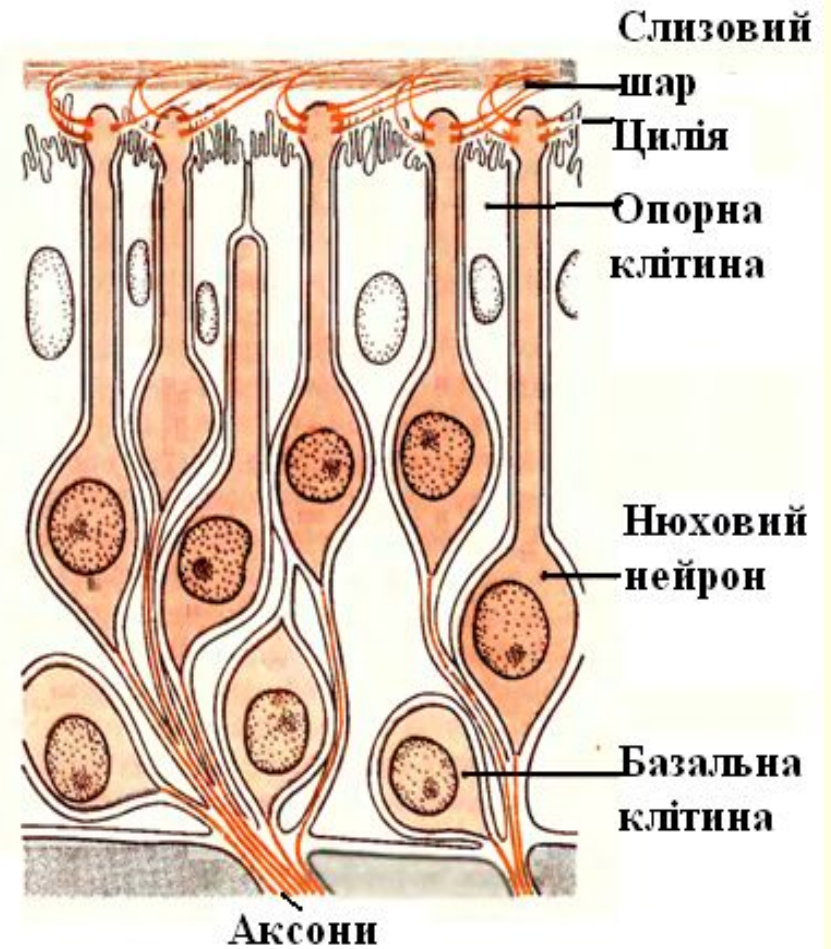
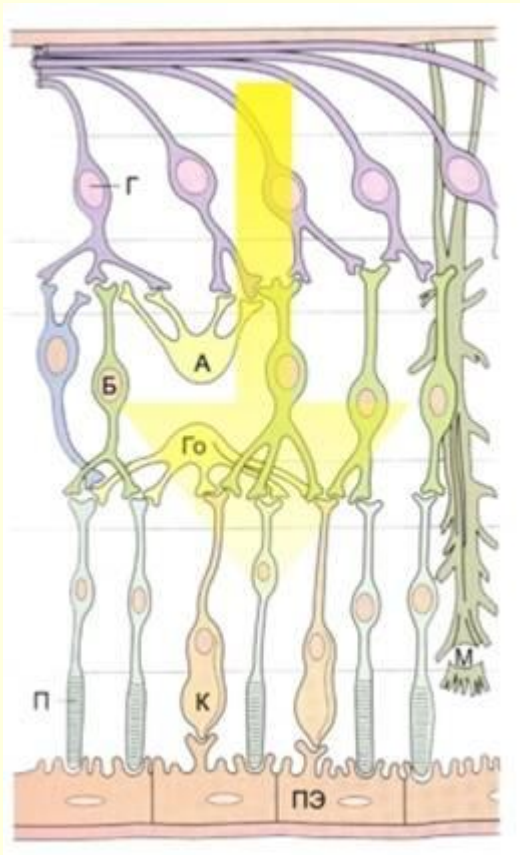

Мышечное веретено

Сухожильный орган Гольджи

Рецептори

Класифікація рецепторів за місцем розміщення

- *екстерорецептори* (сприймають подразнення зовнішніх агентів)
- *інтерорецептори* (сприймають подразнення внутрішніх агентів)
- *пропріорецептори* (рецептори опорно-рухового апарату: сухожилки, суглоби, м'язи).

Класифікація рецепторів за функціональними характеристиками

- *моноמודальні* (наприклад, зорові, слухові)
- *поліמודальні* периферичної, провідникової і центральної (наприклад, рецептори шкіри, які сприймають дотик і біль, або дотик і температуру).

**Залежно від виду адекватних для них
подразників, рецептори поділяються на:**

Механорецептори

Терморецептори

Хеморецептори

За функціональними характеристиками

Фоторецептори

**За якістю відчуттів, які викликаються подразниками
(тобто за модальністю) рецептори поділяються на:**

Слухові

Зорові

Нюхові

Смакові

Тактильні

Температурні

Больові

За віддаленістю стимулу, який сприймається, рецептори поділяються на

дистантні (слух, зір)

контактні (дотик, нюх, смак, пропріорецепція)

За місцем прикладання подразника рецептори поділяють на:

первинночутливими (тактильні, нюхові)

вторинночутливими (зорові, слухові, смакові).

Первинно-чутливий рецептор

це звичайне чутливе нервово закінчення біполярного нейрона, по аксону якого, збудження передається на вищий рівень сенсорної системи.

Вторинно-чутливий рецептор

це такий рецептор, в якому між закінченнями сенсорного нейрона і точкою прикладання стимулу розміщується додаткова спеціалізована (рецепторна) клітина нервового походження.

Властивості рецепторів

чутливість — це здатність сприймати подразнення;

спеціалізація проявляється в тому, що кожний рецептор з особливою готовністю реагує на стимули якогось одного типу.

адаптація — це зменшення збудження рецептора під час його тривалого подразнення

Абсолютний поріг

це мінімальна величина стимулу,
яка викликає збудження рецептора.

Диференційний поріг – це мінімальна різниця між двома сигналами, необхідна для того, щоб вони були сприйняті, як різні сигнали.

Рецепторний акт первинночутливої рецепторної клітини.

I – етап. Взаємодія стимулу і рецептора. На молекулярному рівні цей етап вивчений недостатньо

II – етап. Зміна мембранної проникності і розвиток рецепторного потенціалу (РП).

III – етап. Електротонічне (з декрементом) поширення РП через дендрити і тіло клітини до аксона.

IV – етап. Генерація ПД.

V – етап. Поширення ПД по нервовому волокні в ЦНС.

Рецепторний акт вторинночутливої рецепторної клітини.

I – етап. Взаємодія стимулу і рецептора. На молекулярному рівні цей етап вивчений недостатньо

II – етап. Зміна мембранної проникності і розвиток рецепторного потенціалу (РП).

III – етап. Електротонічне (з декрементом) поширення РП через дендрити і тіло клітини до аксона.

IV – етап. Виділення медіатора в синаптичну щілину.

V – етап. Виникнення ЗПСП на післясинаптичній мембрані нервового волокна.

VI – етап. Електротонічне поширення ЗПСП по нервовому волокні;

VII – етап. Генерація ПД електрогенними ділянками нервового волокна

VIII – етап. Поширення ПД по нервовому волокні в ЦНС.

Сенсорна система має чотирьохнейронну будову:

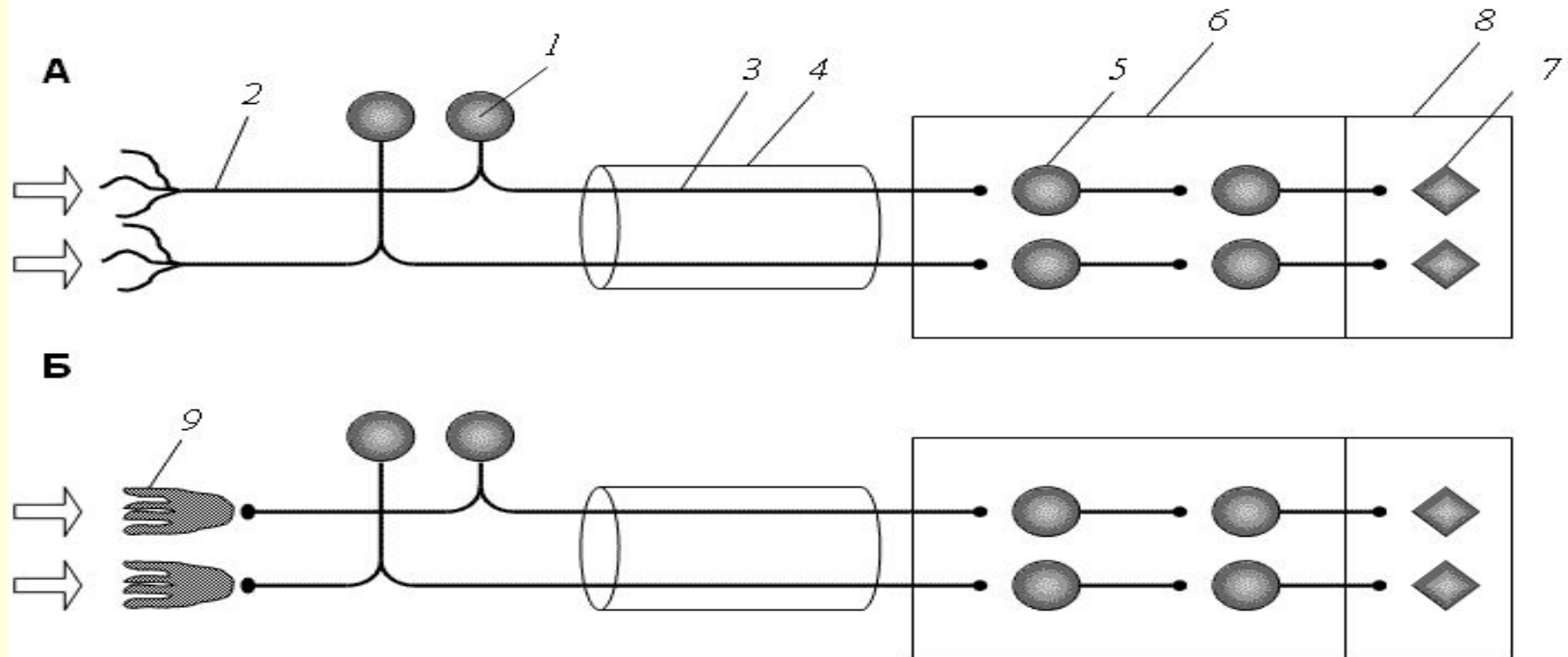
1-й нейрон (аферентний) – лежить в гангліях (спинномозкові, голови і шиї; наприклад, вестибулярний ганглій, спіральний ганглій). Виняток: фоторецептори (їх аферентні нейрони (гангліозні клітини) лежать безпосередньо на сітківці).

2-й нейрон – спинний мозок, або довгастий мозок, або середній мозок;

3-й нейрон – таламус (специфічні ядра). Виняток: нюховий аналізатор (після нюхової цибулини інформація відразу надходить в нюхову кору, не заходячи в таламус).

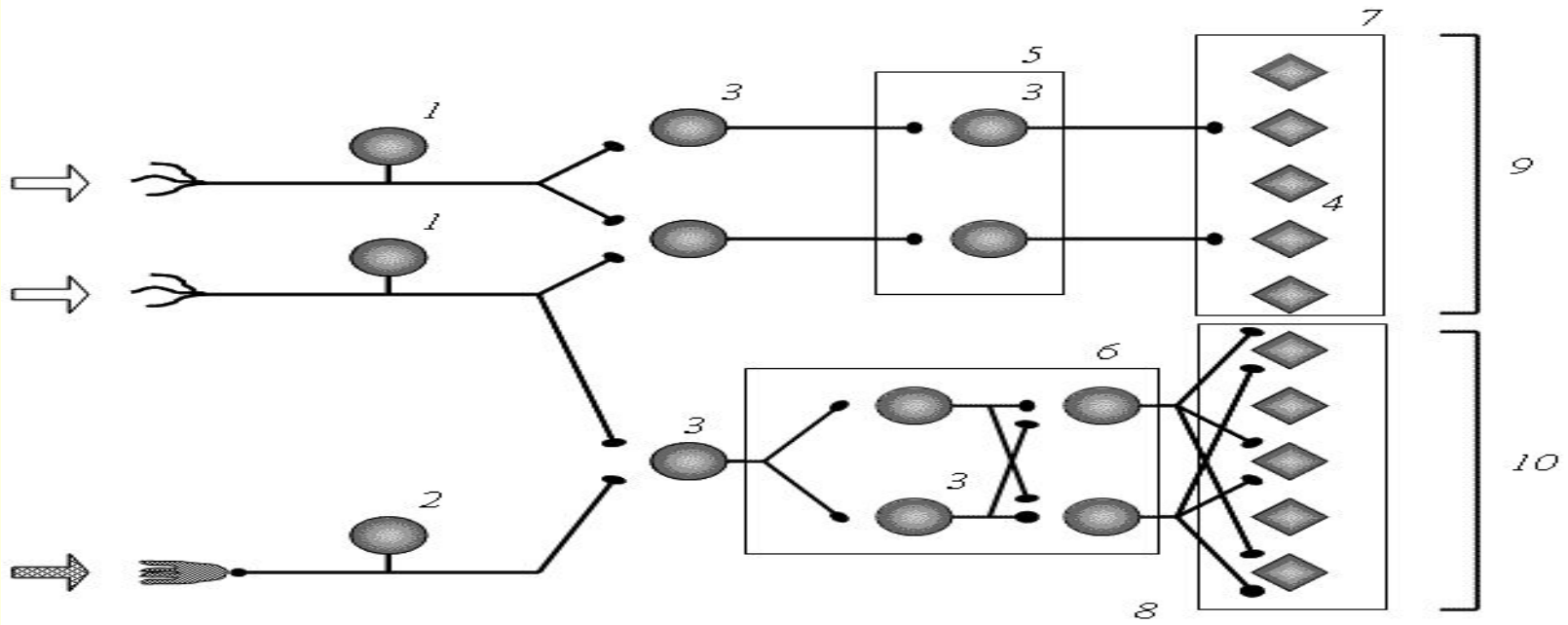
4-й нейрон – кора (певні ділянки).

Загальний план будови сенсорної системи з первинно-чутливим (А) і вторинно-чутливим (Б) рецептором.

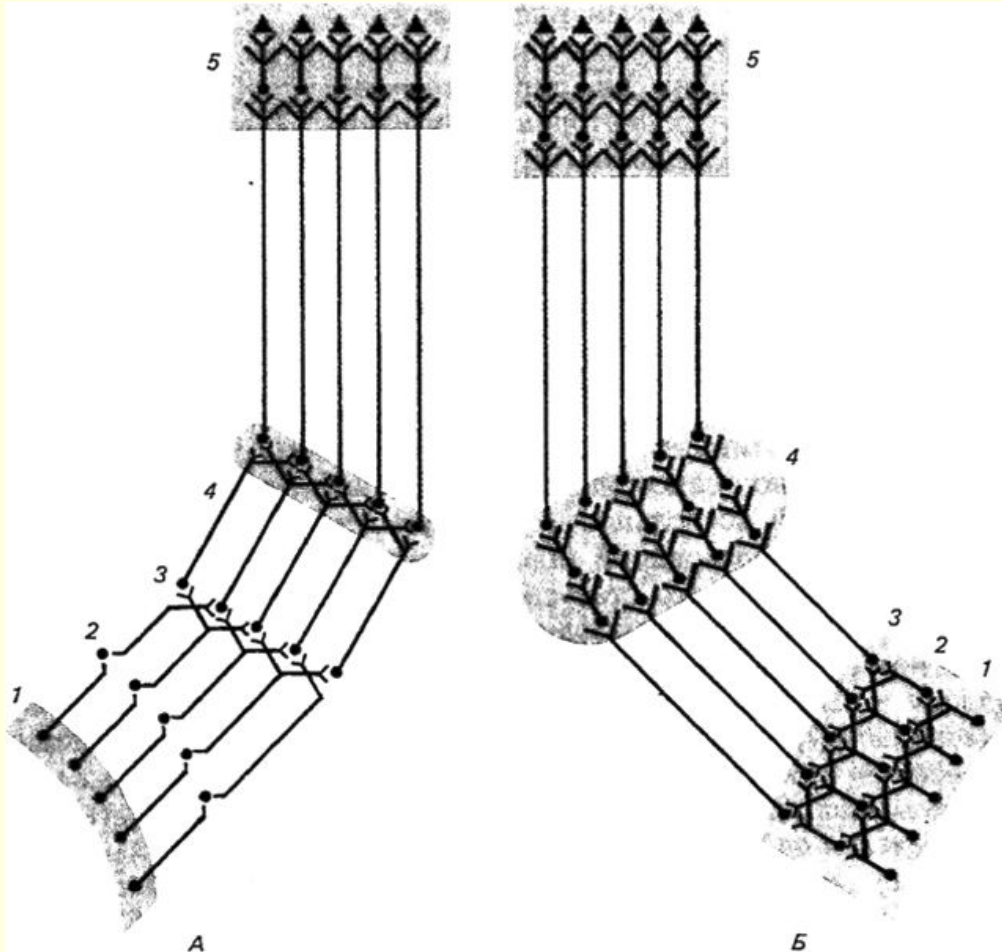
1 – чутливий нейрон; 2 – дендрит чутливого нейрона, 3 – аксон чутливого нейрона, 4 – чутливий (аферентний) нерв, 5 – нейрон ЦНС, 6 – ЦНС, 7 – корковий нейрон, 8 – кора великих півкуль, 9 – рецепторна клітина.

Організація сенсорних шляхів

1 – чутливі нейрони однієї сенсорної системи, 2 – чутливий нейрон другої сенсорної системи, 3 – нейрон ЦНС, 4 – корковий нейрон, 5 – таламус, 6 – ретикулярная формація, 7 – проєкційна зона кори, 8 – асоціативна зона кори, 9 – специфічний провідниковий шлях, 10 – неспецифічний провідниковий шлях.

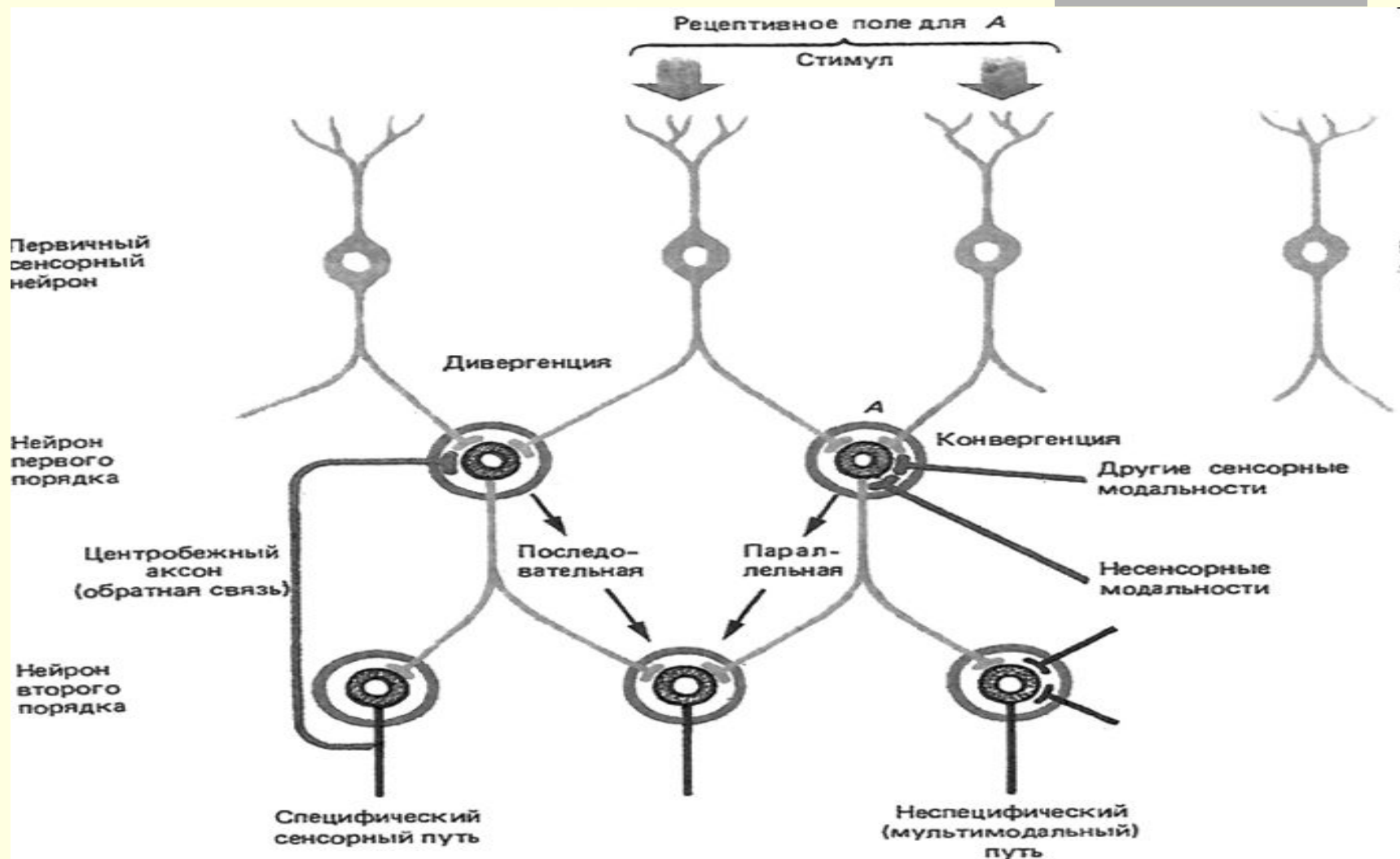
Загальна конструкція нейронних переключень в сенсорних системах

А — проста конструкція;
Б — більш складна конструкція:
1 — рецептори,
2 — периферичні чутливі нейрони,
3 — нижча інстанція переключення,
4 — середня інстанція переключення,
5 — вища інстанція переключення

Загальний принцип організації сенсорних шляхів

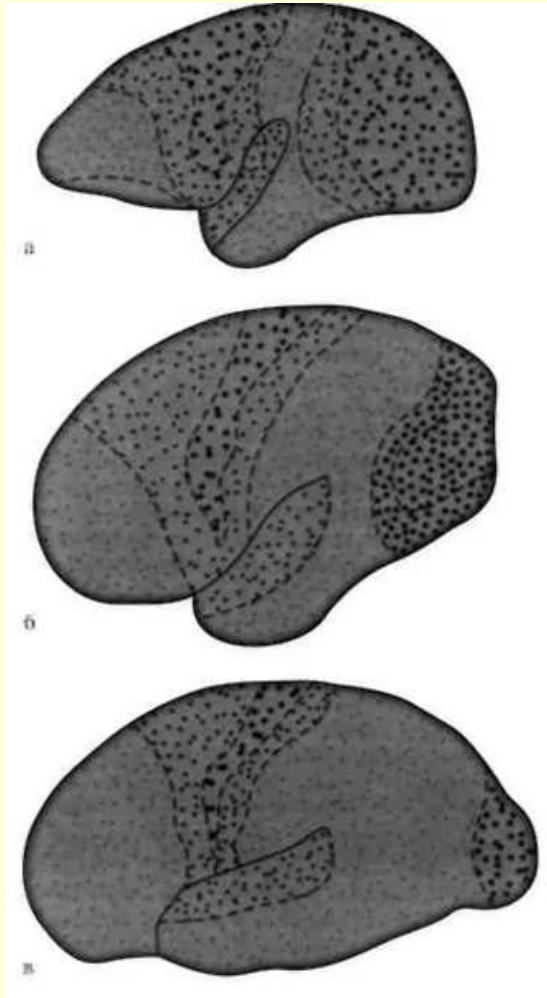

Сенсорні шляхи

Специфічні
Неспецифічні
Асоціативні

Диференціація проєкційних і асоціативних зон кори великих півкуль в процесі еволюції приматів

а — мозок нижчої мавпи;

б — мозок вищої мави;

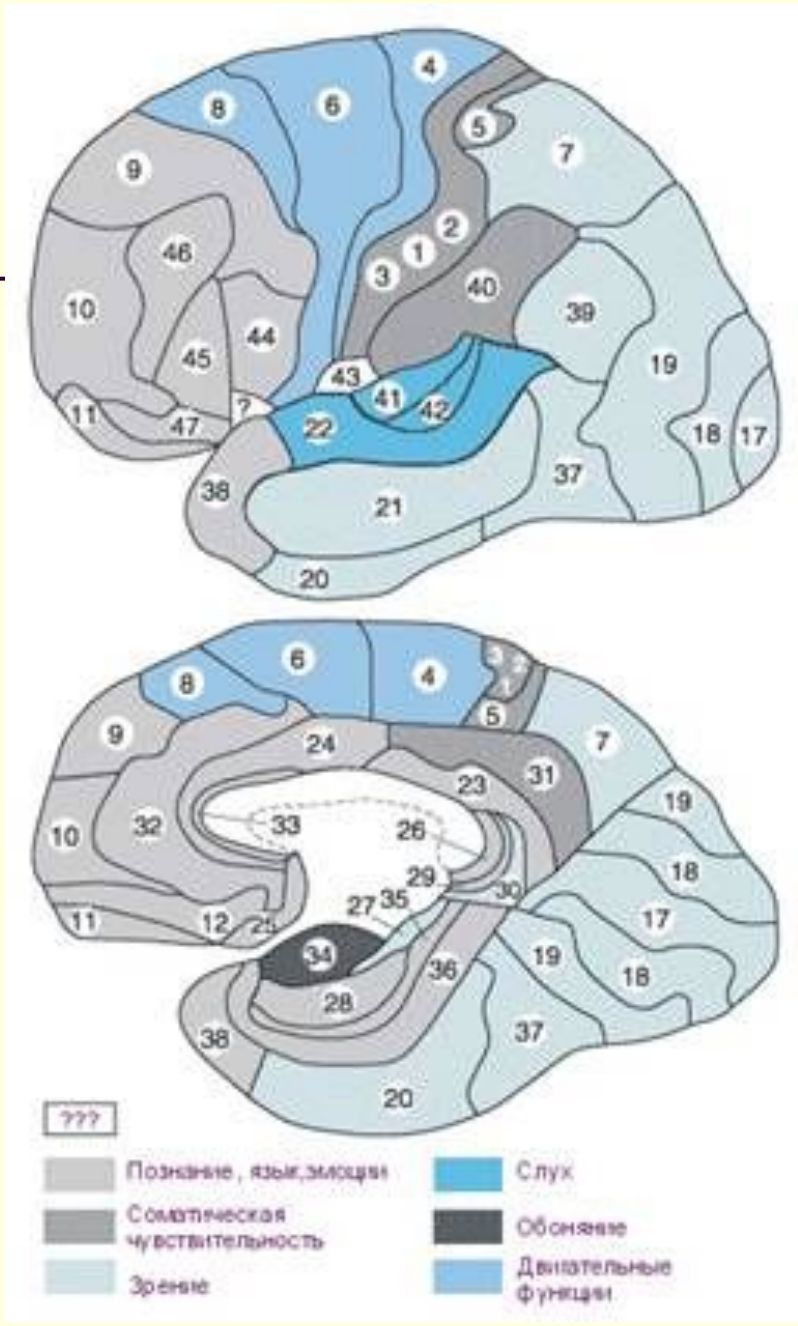
в — мозок людини.

Великими точками позначені проєкційні зони, дрібними — асоціативні.

У нижчих мавп асоціативні зони займають 10% площі кори, у вищих — 20%, у людини — 50%.

Кора великих півкуль головного мозку

Архіцитотектонічні
 поля кори великих
 півкуль головного
 мозку
 (за К. Бродманом)

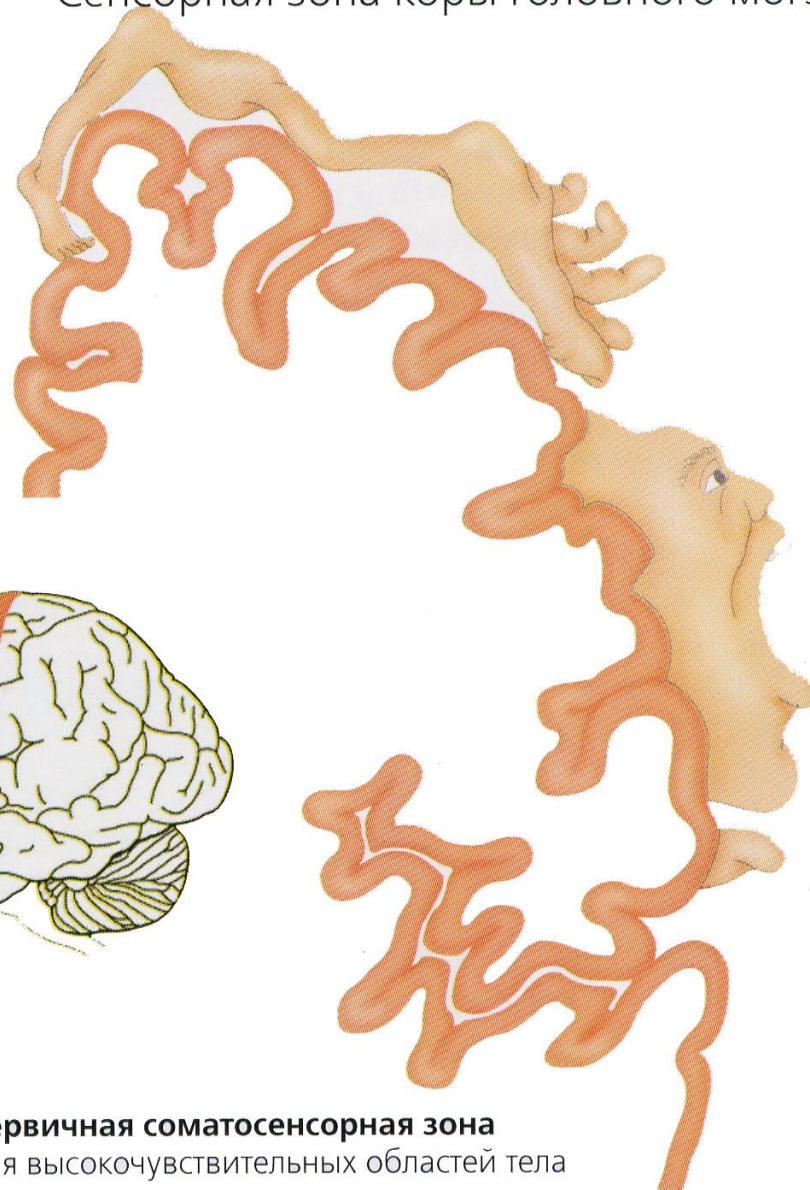
Моторная зона коры головного мозга

Сенсорная зона коры головного мозга

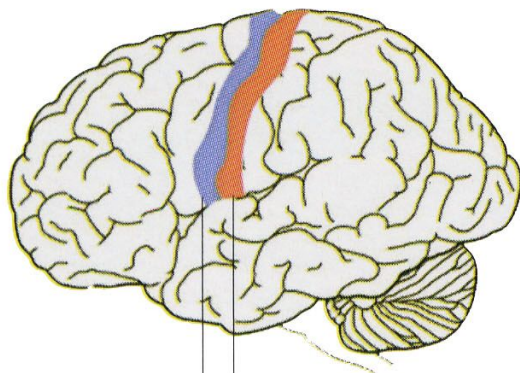
Первичная моторная зона

Нервы, иннервирующие отдельные группы мышц, распределены в определенном порядке

Первичная соматосенсорная зона

Для высокочувствительных областей тела в коре головного мозга отведены значительные площади, куда от них поступают сигналы

Кодування сенсорної інформації

---

1) неімпульсний

код

2) імпульсний код

Неімпульсний код

-просторово-часове кодування (кодування інформації шляхом формування специфічної просторової і часової мозаїки із збуджених і загальмованих нейронів)

- кодування міченими лініями (сенсорний провідний шлях складається із ряду модально-специфічних нейронів, які з'єднані синапсами. Тобто кодування міченими лініями передбачає, що будь-яка інформація, яка йде від даного рецептора, оцінюється в корі як повідомлення однієї якості)

Імпульсний код

- 1)Частотне кодування.
- 2)Інтервальне кодування.
- 3)Кодування латентним періодом.
- 4)Кодування тривалістю реакції.
- 5)Кодування ймовірністю появи імпульса.
- 6)Кодування варіабельністю частоти імпульсації.